

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON Bibliáink és örökségeink

Magyar írástudónak csodálattal és alázattal illik forgatnia Károli Gáspár anyanyelvű Bibliáját. Ez lett a történelmi magyar Biblia. Ő maga a művét 1590-ben így nevezte meg: „Szent Biblia azaz: Istennek Ó és Új Testamentumában foglaltatott egész szent Írás – magyar nyelvre fordította Károli Gáspár”. Három évig készült ez az első teljes fordítás Göncön, a református prédikátor író házában, majd a közeli vizsolyi nyomdában bocsátották útra.

Gönc és Vizsoly, vagyis Felső-Magyarország térségében helyezhetjük el a magyar nyelv és irodalom korszaknyitó remekének keletkezését. Ezen a honfoglalás kori tájon érlelődött és csiszolódt a magyar Biblia nyelve, Felső-Magyarország északkeleti nyelvváltozata. Károli Gáspár népéhez hű magyarként és korszerű európai képzésű tudósként merített belőle. Brassói és wittenbergi egyetemi tanulmányok, továbbá héber, görög, latin és német nyelvismeret alapján határozta el: „Éltünk, amennyire lehetett, tiszta igaz magyar szóval... Az magyar nyelv szólásának módját követtük”. Így hát végül ebből az ősi népi nyelvi örökségből bontakoztatta ki az egységes nemzeti nyelvet.

De maradjunk még az 1590-es és a korábbi évek Tisza–Bodrog–Hernád–Sajó–Boldva folyóközében. A korszak legnagyobb költője, Balassi Bálint 1591–92-ben Tokajban élt. Akkor épp a *Valami új versek* ciklus darabjain dolgozhatott, ezeken a nyelvileg és formailag tökéletes búcsúzó költeményeken, köztük istenes vallo-másain. Gönc és Vizsoly szomszédságában talán eljutott hozzá a friss magyar Biblia. Talán Károli Gáspár is hírét vette Balassi Bálint közelségének. Mindenesetre ott és akkor együtt láttak napvilágot a magyar költői és elbeszélői nyelv addigi legmagasabb szintű és máig mintául szolgáló alkotásai.

Ezt a folyóközi vidéket tartják a *Halotti Beszéd és Könyörgés* nyelvi forrásának is. A Kárpát-medencei magyarságnak és a nyelvrokonoknak ez az első összefüggő írott szövege a Boldva-mente é-ző és i-ző nyelvjárásainak jegyeit hordozza. Okkal feltételezhetjük, hogy az eredeti keresztény latin szertartási elemekből az 1180 és 1203 között működő boldvai bencés monostor írástudó szerzetese formált magyar temetési beszédet, ütemes tagolású, komor szépségű irodalmi művet.

Magyarországon a Biblia évét azok az egyházak hirdették meg, amelyekhez a nyugati kereszténység felvételétől az említett előzmény és kiteljesedés kötődik. A katolikus és a protestáns intézmények vallási szándéka szel-

lemi, nyelvi, irodalmi, nemzeti örökségünk ezen körének világi megmutatására és megbecsülésére is figyelmeztet.

Sokan vállalják, vállaljuk jó szívvel a magyar nemzeti önazonosság teljes nyelvi, irodalmi, szellemi, közösségi hagyományát, ennek ápolását és megújítását. Összességében nemzeti értékanyagománnyól van itt szó. A Biblia évében épp ebben a keretben bizonyosodott be, hogy a magyar nemzeti értékanyagománny milyen gazdag forrásból táplálkozott, és milyen bőségesen gazdagította környezetét. Magyarság és európaiság egybeforrását követhetjük így nyomon.

Géza nagyfejedelmünk megkeresztelkedésétől, 972-től a magyarság az európai politikai tér mellett az európai kulturális tér részévé is vált. Ez a kulturális tér sajátos népi és nemzeti kultúrák, bennük régebbi és újabb vallások együtt élését és kölcsönhatását foglalta magába. A zsidó–keresztény Biblia gyűjtő és kisugárzó szerepe ugyan korábbról és távolabbról indult, Európában azonban Jézus Krisztus fellépésével érvényesült mind erősebben, mélyebben. Közel-keleti alapjaira itt épültek rá európai görög, római és középkori francia, német, holland, spanyol, angol, cseh, lengyel, magyar rétegek. Ennek a zsidó–keresztény Bibliának, az egyistenhit és a szentháromság hit ezen foglalatának hatása az utóbbi két évezred alatt belső vallási és egyházi ütközések árán alakult ki. Majd aztán egyéni és közösségi önazonosságteremtő tartalma és képessége lett az, ami ezeken túlemelkedve emberileg és történelmileg páratlan kisugárzással ruházta fel. Híveit és tagadóit egyként ez az önazonosságteremtő tartalom és képesség élteti és mozgatja.

Itt azonban megállunk. Hatás és befogadás dolgában a döntés az érintett egyénekre és közösségekre tartozik. Különböző kötődéseket vagy elutasításokat ebben itt méltánytalan volna megítélni. Személyes meggyőződéseket sem helyezhetünk az egyetemes magyar irodalom létező értékrendjeinek képviselője elé. Méltatni azt érdemes, hogy a zsidó–keresztény Biblia a nyugati kereszténység keretében Magyarországon milyen gyűjtő és kisugárzó erővel támogatta nagy alkotók nagy irodalmi alkotásait, és ezek az alkotások milyen önálló értékkel emelkedtek. Tegyük hozzá, hogy esetünkben, az 1590-es években mindez az európai és a magyar reneszánsz világában érvényesült.

Elsősorban persze Károli Gáspár magyar Bibliájának önálló nyelvi és irodalmi értékeit méltatjuk. Sajátos nemzeti viszonyaink között azonban az alkotói magatartás is megkülönböztetett tiszteletet érdemel. Károli Gáspár ahhoz az értelmiségi csoporthoz tartozott, amely az 1526-os mohácsi vész, a magyar állam 1541-es széthullása, a török hódítás terjeszkedése után vállalt nyílt közfelelősséget. Idegen birodalmi szorításban és

folytonos fegyveres veszélyben szolgálták a népi és nemzeti közösséget tudatosítással, bátorítással, lelki és szellemi támasszal. A feladatot a követelmény és a kötelesség szabta meg.

Nyelvteremtésben, irodalomban, hitterjesztésben, tanításban, nyomdászatban, közéletben együtt tevékenykedő személyiségként emlékezünk és emlékeztetünk Károli Gáspár jeles társaira is: Batizi Andrásra, Beniczédi Székely Istvánra, Dévai Bíró Mátyásra, Ilosvai Selymes Péterre, Komjáthy Benedekre, Mankoviti Bálintra, Mélius Juhász Péterre, Miskolci Csulyak Istvánra, Pesti Mizsér Gáborra, Renius Györgyre, Siklósi Mihályra, Szenczi

Molnár Albertre, Szkárosi Horvát Andrásra, Sztárai Mihályra, Tardi Györgyre. Gondolatban rajzoljuk meg ennek a közfelelősséget vállaló értelmiségi alkotói magatartásnak a térképét is, Felső-Magyarország akkori szellemi műhelyeivel és közösségi védelmi erősségeivel. Hosszú sor ez is: Abaújszántó, Abaújvár, Bodrogkeresztúr, Boldogkő, Boldva, Edelény, Diósgyőr, Gönc, Kassa, Lócse, Mád, Mezőkövesd, Miskolc, Monok, Olaszliszka, Ónod, Putnok, Rozsnyó, Rudabánya, Sajószentpéter, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szendrő, Szerencs, Szikszó, Tállya, Telkibánya, Tokaj, Vizsoly.

Hogy is vallott erről Károli Gáspár? Főműve, a magyar Biblia háromezer oldalnyi kézírata „nagy fáradtsággal, testi töredelemmel és buzgóságos szeretettel” készült. Ez a szeretet és áldozatosság indította őt és társait, az 1526 utáni magyar értelmiségi csoportot a még fontosabb feladatra is, az ország és a nemzet megmentésére, megtartására. Felelősségtudatuk és közösségvállalásuk példáját nem egyszer épp a zsidó–keresztény Bibliában találták meg. Kevéssel 1526 után, 1538-ban a krakkói nyomda adta ki Farkas András abaúji-zempléni református prédikátor szerző verses krónikáját a szétzórattott és „megváltásra várakozó” zsidó és magyar nép sorsának hasonlóságáról.

Ez a felismerés szellemi és irodalmi hagyományt teremtett. Hitterjesztő beszédek, bibliai részfordítások, istenes zsoltárok, világi történelmi és politikai vitairatok, honvédő felhívások szóltak a magyarságra mért megpróbáltatásról, kifejezve ugyanakkor a sorssal szem-

benező és a közösséget cselekvésre buzdító prédikatori, szellemi, közéleti értelmiségi magatartást is. A magyar Biblia keletkezésének évtizedeiben járunk. Ezek az évtizedek aztán Bocskai István győztes szabadságharcába torkollottak. Bocskai Istvánt 1605-ben Szerencsen választották Erdély és Magyarország fejedelmévé,

1606-ban pedig Tokaj várurává tették meg. A folyamatok az akkori Felső-Magyarországon így értek össze.

Ország és nemzet szétszakítása majd 1920-ban ismétlődött meg, immár végzetesen. A feladatok is megismétlődtek, a példák is feléledtek. Erdély és a magyarság Trianon kori, legújabbkori prédiká-

tora, az akadémikus műépítész, író, politikus Kós Károly bizony Károli Gáspár magyar Bibliájához nyúlt vissza. Kiáltványa és cselekvési terve címében és jelmondatában Károli Gáspár nyelvén János próféta bizonyágtételét idézte: „Én kiáltó szó vagyok a pusztában”. Kós Károly történelmi léptékű műve, a Kiáltó Szó 1921-ben jelent meg. De az emberi, szellemi, nemzeti közösségek mindenkori rombolása ellen tiltakozó kiáltó szó azóta is hallatszik, és úgy hallatszik, ahogy Károli Gáspár 1590-ben írásba tette.

Hatalmas teret és időt fognak át a zsidó–keresztény Bibliához és a magyar Bibliához kötődő események és folyamatok. Bibliáinknak és örökségeinknek ezt a körét emberi és szellemi értékek keletkezése, hatása, önállósulása, megújulása teszi maradandóvá. Bibliáink és emberi, szellemi, nyelvi, irodalmi közösségi örökségeink ezáltal az értékek legtágasabb körében foglalnak helyet. Furcsálljuk és fájjaljuk hát, hogy a zsidó–keresztény Bibliát és a magyar Bibliát hivatalosan még nem fogadták be a Világörökségbe és a Magyar Örökségbe.

De megtehetjük, és tegyük is meg, hogy a Biblia évnek tanulságául és zárásául az első teljes magyar Bibliafordítást jelképesen a Magyar Örökség részévé nyilvánítjuk. Reméljük, ez ajánlásnak tekinthető. Károli Gáspár alkotói munkásságának és magatartásának példája, az utódokra hagyományozott magyar Biblia történelmi értéke nem maradhat a legmagasabb nemzeti elismerés nélkül. Végtere is a nemzeti arculat nem kevés meghatározó vonását a magyar Biblia formálta ki.

